

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL : (48 NUMERE)

În România un an 10 lei
„ „ sease luni 6 „
În toate țările uniunii poștale un an 12 „
„ „ „ „ „ seaseluni 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Dulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR :

C. RADULESCU-MOTRU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMAR :

25 hani

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/2 pagină : 10 lei.

No. 15.

DUMINICĂ 31 IANUARIE 1910

Vol. 7.

SUMARUL

NOUȚĂȚI :

Conferința d-lui Georges Dumas. — O piesă ce nu se mai joacă : «Seara cea de pomână» de Leopold Kampf. — O nouă teză de doctorat în știință. — Revista revistelor.

POLITICA :

C. RĂDULESCU-MOTRU. *Partidul social-democrat.*

ȘTIINȚĂ :

DR. N. LEON. *Vasile Conta.*

CESTIUNI SOCIALE :

N. EM. TEOHARI. *Universitatea noastră și religia.*

FOLKLOR :

TIL. D. SPERANȚIA. *Lăutarii și poezia populară. II.*

ION CHIRU-NANOV : *Nunta la țară. — Ziua a doua.*

NOUȚĂȚI

Conferința d-lui Georges Dumas.

În prea interesanta conferință, pe care d-l Georges Dumas, profesor la Sorbonna, a ținut-o, Luni seara, în sala Liedertafel, îl sa a descris și a interpretat un caz de psihologie patologică de cel mai viu interes. Este vorba de o femeie demoniacă (bântuită de diavolul) pe care d-l Dumas a trat. l'o și a observat'o timp de mai mulți ani, și asupra antecedentelor căreia, dânsul a făcut o amănunțită și foarte sugestivă anchetă.

Femeia Ariana, căci așa o chema pe demoniacă, se trage dintr'o familie din orient unde și-a petrecut primii 20 de ani. În această familie ea a fost crescută într'o atmosferă de idei superstițioase, idei cari înfloresc foarte mult la marginea creștinismului ortodox oriental. Tot felul de povești și legende satanice, istorii cu diavoli și sfinți, strigoi și alte chimere de acestea, au nutrit memoria fragedă a Arianei, în anii copilăriei petrecuți în casa părinților. Părinții ei bigoți și superstițioși i-au mobilat inteligența cu un bogat material satanic și superstițios.

• Imprejurările vieții o aducă la Paris, pe la vârsta de 25 ani. Aci ea stătu la niște rude, și avu ocazie să viziteze un

cerc de oameni, cari practicau foarte mult spiritismul. Experiențele spiritiste, impresionară foarte mult inteligența slabă a Arianei și aceasta accelerează dezvoltarea fenomenală de demonomanie pe care avea să le manifeste.

Era tocmai o epocă de criză în viața afectivă a acestei femei. La Reims făcu cunoștință cu un tânăr, spiritist și acela, și se logodi cu el, dar după câtă va vreme logodnicul muri. Aceasta făcu ca Ariana să întreprindă, cu cunoștințele ei, lungi și repetate experiențe cu masele învățitoare, spre a putea obține vești dela spiritul logodnicului ei. Turburările fiziologice care însoțesc fatal crizele afective ale vârstei preparară în sfârșit terenul pentru desechilibrarea mintală a Arianei. Spiritul logodnicului ei începu s'o obsedeze, s'o persecute, s'o brutalizeze și s'o plictisească într'un chip nesuferit. Ca să scape de el, Ariana se adresă preoților. Cum însă preoții nu puteau admite că spiritul unui mort poate să revie în așa neobișnuit chip, convinseră pe femeie că nu poate fi vorba de altceva decât de satana care o bântuește.

Până aici avem un foarte favorabil concurs de împrejurări și de materialuri proprii pentru ca din ele să se făurească halucinația diavolului. În alte împrejurări și cu materialul foarte bogat adunat în memoria ei în primii ani ai vieții, Ariana construi în închipuirea ei o personalitate complectă de diavol. Această construcție, făcută încetul cu încetul, s-a operat în chipul cel mai firesc și cel mai logic. Schema abstractă a satanei, pe care o inculease povestile din copilărie, se concretiză și se vivifică în minte-i, complectându-se cu toate particularitățile, defectele și calitățile Arianei. Fazele prin cari trecu această creațiune chimerică oglindesc perfect diferitele stări ale femeii. Rând pe rând diferitele ei tendințe și sentimente, ea le imprumută diavolului, și acesta fu când amoretat, gelos, lacom, crud etc. Ariana după ce a construit astfel o personalitate psihică l-a dotat în urmă și cu o personalitate fizică. Felurile halucinații ale ei, au realizat chiar un corp material acestui demon.

Ca să poată în sfârșit să scape de acest demon neoportun, Ariana a alergat la tot felul de oameni ca s'o ajute: medici, savanți, vrăjitori, preoți. Toate tratamentele încercate asupra ei, au rămas fără efect. Mai ales încercările raționale făcute ca s'o convingă că diavolul creat de ea, nu este decât o halucinație, apelul făcut la bunul simț, la logica ei elementară, au fost cu desăvârșire inutile.

Vindecarea Arianei a venit cu totul pe altă cale, adică pe o cale analoagă cu aceia pe care venise boala.

Crizele fiziologice trecând, au apărut, din inconștientul povestirilor cese în copilărie, imagini binefăcătoare de sfinți și de îngeri, cari, iar, încetul cu încetul, au îmbânzuit pe demonul care o poseda. Precepte, învățături rămase dela mama sa, de la tatăl său, i-au înlesnit mijlocul de a transforma pe diavo-

lul, și de a face din el o ființă blajină, iubitoare, în așa chip în cât diavolul a mers până chiar a primi să fie împărțit.

* * *

Concluziile de ordin filozofic și psihologic pe care d. Dumas le-a tras din acest caz curios studiat de D-sa, precum și interpretările fericite cu care a luminat manifestările acestui caz patologic sunt de cel mai mare interes. Dânsul a arătat ce prețioasă resursă sunt adevărurile și studiile psihologiei pentru cercetătorul istoriei medicinale pline de bizare legende, și cât ar ajuta ele pe istorici la o mai dreaptă apreciere a evenimentelor din această epocă de superstiție. Căci, în definitiv, maniile religioase și diabolice din acele vremi trebuie să se fi produs după același mecanism ca și cazul studiat de d. Dumas.

O foarte frumoasă apropiere făcută de conferențiar este aceea dintre evoluția demonului, care posedă pe Ariana și evoluția propriu zisă a ideii, oponse, de divinitate. Ca și demonul Arianei «la început omenirea a avut un Iehova gelos, crud, rău, răsbunător, nedrept și azi avem un Cristos. blajin, pașnic, bun, îngăduitor, drept, fermecător. Iar concluzia de ordin mai înalt, social și filozofic, pe care a tras-o d. Dumas din tot rostul conferinței sale, este că, cu toată iluzia pe care ne-o facem adesea de a fi învins ignoranța și superstiția, adevărul este că superstiția ne domină, și ea nu va înceta poate nici odată de a stăpâni omenirea. În mijlocul Parisului luminat, există un puternic focar de superstiție. Superstiția în loc să dispară n'a făcut decât să-și schimbe locuința dela un etaj superior al societății într'un etaj mai jos. Din rândurile aristocrației culte, ea a trecut în cercurile mai largi, ale unei lumi inculte sau semi-culte.

D. DRĂGHICESCU

* * *

O piesă ce nu se mai joacă: «Seara cea de pomină», de Leopold Kampf.

Compania Davila trebuia să reprezinte zilele acestea o tragedie modernă, scoasă din viața nihilistilor ruși: *Seara cea de pomină*. În ziua însă când avea să aibă loc prima reprezentare, «din ordin superior» porțile teatrului au fost închise. S'au temut cei ce ne guvernează, că unele episoade revoluționare din piesă ar putea îndemna pe muncitori la neorândueli. Și în loc să se ia măsuri spre a se preîntâmpina eventualele dar puțin probabilele dezordini, s'a interzis reprezentarea. Rău s'a făcut, căci spectacolul frământărilor generoase și a luptei pentru ideal ce-l vedem în «Seara cea de pomină» ar fi fost o binefacere pentru o parte din tineretul nostru printre care din zi în zi se întinde tot mai mult lașitatea și meschinăria...

Conflictul dramatic din această piesă îl alcătuiește lupta între sentimentul dragostei și acela al devotamentului pentru cauza nihilistă, care frământă sufletele a doi tineri, Vasili și Ana. Ciocnirea între pasiune și datorie este, precum se știe, miezul atâtor tragedii clasice. Dar dacă Leopold Kampf nu a știut să creeze caractere deosebite din personagiile sale, nici nu dovedește prea multă pătrundere psihologică,—în schimb, prin modul original cum a pus problema și prin felul agitat și nervos cum se desfășoară acțiunea, el ne-a dat o piesă care ne mișcă și ne sgudue.

Vasile iubește demult și în ascuns pe Ana care e studentă și face parte din organizația revoluționară în care se află și el. Pasiunea acesta îi chinuște sufletul, îi slăbește energia, îl face chiar să fie gelos de «cauză» și s'o urească, căci el vede că tot sufletul Anei e îndreptat într'acolo. El devine nervos, neliniștit, ar vrea să se isprăvească odată cu propaganda de vorbe și de idei care ocupă inimile în întregime și să se ajungă mai repede la «fapte», să sune mai curând «clopotul sângelui», când ideea va triumfa definitiv și inimile vor rămâne

libere și pentru alte sentimente... Ana crede la început că Vasile vorbește astfel numai din dorința de a servi mai bine cauza; ea află însă curând care e pricina adevărată, încearcă un moment să-l readucă pe Vasile la datorie, dar simte că pasiunea tânărului găsește un ecou și în inima ei. Însă raza de fericire ce luminează o clipă sufletele lor înăsprite de lupta politică, e menită să dispară repede. Evenimentele politice se precipită. O adunare de greviști e atacată de poliție și numeroși muncitori sunt măcelăriți. Se hotărâse mai dinainte ca, în cazul când poliția va ataca pe greviști, guvernatorul general să fie omorât. Vasile fusese printre cei destinați să arunce bomba dacă măcelul avea să se întâmple. Singura lui speranță era ca lucrătorii să fi fost lăsați în pace. Și iată, tocmai în momentul când Ana îi dă prima sărutare, vin din stradă sgomote de luptă: greviștii au fost atacați și măcelăriți; guvernatorul, și cu el Vasile, sunt condamnați la moarte. Scena aceasta e profund mișcătoare și de un dramatism sguitor:

Vasili (cu vocea înecată) Mi-e frig, mi-e frig, vino mai aproape. (Ana se apropie și îl înconjoară cu brațele) O putere neîblânzită, nemiloasă vrea să mi te smulgă. Și eu nu vreau să te pierd (ca și cum s'ar ruga de cineva) Nu mi-o lua... (o pauză) N'a fost decât un vis... A trecut... a trecut...

Ana Vasili... Ți-aduci aminte de cântecul pe care-l auzcăm în cartierul latin?

La vie est brève,
Un peu d'espoir,
Un peu de rêve
Et puis bonsoir.

Vasili (automatic) Et puis bonsoir !...

Intră un tovarăș, Gregor, care descrie lui Vasili cele întâmplate în stradă și îi reamintește de însăreținerea ce are de a-l omorî pe guvernator când va rși de la operă. Vasili sdrobit, ingenuchiază la picioarele Anei... Dar simțământul datoriei îi revine cu toată vigoarea. El trebuie să meargă să arunce bomba pentru a răsbuna sângele nevinovat. Și Ana îl va ajuta. Ea îi va da semnalul, ridicând la fereastră un sfeșnic aprins. Scena aceasta, care sfârșește piesa, este iarăși de un dramatism extraordinar.—Ana, în cu'imea agitației a ridicat sfeșnicul aprins... bomba a explodat și a ucis pe guvernator dar și pe Vasili al ei... Ea isbucnește în hohote dureroase și în răsete nebune dar face o sforțare supraomenească, se stăpânește și cu vocea exaltată exclamă: «Lăcrămile sunt zadarnice! Lăcrămile sunt zadarnice! Lăcrămile sunt zadarnice! Clopotul sună, sună, sună. Înainte tovarăși, Clopotul sângelui, înainte!... Înainte!... Înainte!... Înainte!...»

Am asistat la repetiția generală a piesei și putem spune că interpretarea ce compania Davila dăduse acestei lucrări era mai presus de ori ce laudă. În rolurile principale alături de Ana și a lui Vasile, D-na Voiculescu-Quintus și D-nul Bulandra făcuse două admirabile creațiuni. Sperăm că îndată ce vor veni vremuri mai bune, d-l Davila nu va întârzia să aducă în lumina rampei, luminoasa lucrare a lui Leopold Kampf.

E. P.

* * *

O nouă teză de doctorat în științe.

O nouă teză de doctorat susținută la facultatea de științe din Iași, a apărut de curând. Lucrarea, săvârșită în laboratorul de geologie de sub conducerea d-lui Prof. I. Simionescu, e datorită d-lui G. Macovei și tratează despre «Geologia și paleontologia basenului terțiar dela Bahna». Acesta e al doilea doctorat în științe susținut la Universitățile noastre, cel dintâi, în chimie, fiind decernat tot de facultatea din Iași.

* * *

Revista Revistelor.

Economia Națională Decembrie. D. C. I. Băicoianu, cunoscutul economist, face următoarele observațiuni cu privire la podul proiectat peste Dunăre:

«Drumul Adriaticei, proiectat de Serbia și racordarea lui printr'un pod, ne-ar deschide mari perspective pentru industria noastră petroliferă în vederea aprovizionării Italiei și a întregului basin adriatic, ar reînvia cultura animală în Oltenia, atât de înfloritoare odinioară și atât de decăzută azi din pricina Austro-Ungariei, ar activa și permite un comerț mai remuneratoriu pentru produsele noastre forestiere și agricole, cu un cuvânt, prin apropierea în care ne va aduce de o serie de piețe de desfacere prielnice, s'ar înlesni producțiunii noastre de tot felul, foloasele materiale netăgăduite.

«Nu tot atât de utilă vedem legătura pe care oficialitatea o plănuște, cedând stăruințelor bulgărești și Austro-Ungare, prin racordarea liniilor noastre ferate și implicit și cele ale Monarhiei vecine printr'un pod peste Dunăre.

«Bulgaria năzuiește să obțină această legătură pentru ca în ciuda aspirațiunilor noastre să atragă o bună parte a transitului european prin bălătura sa, și să-și alimenteze întru câtva portul său maritim Varna, care din cauza situațiunii sale mai apropiate de Sтамbul ar avea menirea să dispute propășirea noastră maritimă, concentrată și organizată cu mari sacrificii în chip atât de fericit la Constanța; iar Austria și mai cu seamă Ungaria împinge din răspuțeri la înfăptuirea acestei legături, pe care din considerațiuni politice nu voește să o facă prin Serbia, măcar că ar fi cu 300 de km. mai scurtă pentru a-și crea o linie directă întru atingerea Salonicului și a Constantinopolului în interesul expansiunii sale industriale.»

Revista Democrației române, revistă nou apărută sub direcția d-lui Gh. Diamandi, la 25 Ianuarie cor. Gh. Diamandi *Rostul nostru*.

«Cine suntem?»

«Suntem liberali.

«În toată sinceritatea credem că partidul liberal e cel mai puternic instrument de democratizare a României.

«Partidul însă nu e scopul. El nu poate fi decât mijlocul. Astfel considerat, partidul liberal e singurul, având elasticitatea convenită pentru a păși înainte.

«Până unde?»

«Până la extrema limită a unei democrații burgheze în care dărele unei societăți burgheze. Fiind liberali, suntem democrați în tendințe și progresiști în tactică.

Acușt rost, pe care îl caută d. Diamandi a mai fost căutat de partidul liberal și în Germania. Rezultatul a fost acolo cu desăvârșire negativ. Liberalismul este o formulă prea vagă pentru a satisface cerințele democrației moderne.—Un articol foarte superficial de D. A. Theodoru. În el se pot citi următoarele:

«Mai întâiu, că noi am făcut minuni în 60—70 de ani, am crescut repede ca în poveste, dar am crescut cum se crește repede pe lumea asta, am crescut într'o parte și nu deopotrivă în toate părțile; noi am crescut la orașe. În orașe avem o viață aproape civilizată, legile sunt legi, cetățenii sunt cetățeni, ei au parte de un trai bun, lesnicios, luminat, care ar putea, firește, fi și mai bun, dacă toți oamenii cinstiți ar avea curajul să pue frâu celor gălăgioși și necinstiți; dar, la urma urmelor, ei au ce merită.»

De sigur că și cititorii *Revistei Dem. rom.* vor avea ce merită dacă vor continua să citească articole de d. Theodoru. D. C. Banu începe un interesant articol asupra *Transformării agriculturii în Danemarca*.—Revista mai anunță că deschide coloanele sale pentru publicare de anchete.

Aceste anchete nu știm dacă vor aduce vr'un folos științei

economice și sociale din România, dar probabil vor aduce în schimb mijlocul ca administrația revistei să se pună în legătură cu autoritățile administrative din țară pentru încasarea abonamentelor forțate. Iată, în adevăr, cum se anunță anchetele:

«Statistica e oglinda vieții reale a unui popor. Pe lângă autoritățile superioare: prefecți, inspectori agricoli, facem apel la autorități: *administratori de plasă, primari, medici, veterinari, agenți sanitari sau fiscali, magistrați, preoți, învățători și învățătoare, săteni știutori de carte, jandarmi, agenți silvici, proprietari și arendași*, cum și la orice bunăvoință. Aceste persoane sunt mai în măsură să cunoască starea materială, intelectuală, morală și aspirațiunile sufletești, politice, economice, naționale și artistice ale poporului român.

«Se pot constitui mici comisiuni locale permanente în vederea funcționării unei comisiuni statistice din inițiativă particulară. Revista se obligă a publica răspunsurile și informațiunile interesante ale cercetașilor noștri. Rugăm pe toți ca datele să fie personal *culese și controlate*. Altfel consecințele ce se vor trage ar fi false.

«Cu timpul, după dezvoltare, se vor lua anchetele și după îndemânarea binevoitorilor noștri colaboratori, vom stabili chestionare, cari vor ușura și sistematiza cercetările. Întregul material va fi strâns, clasat și dat în copie ministerelor respective.»

Și la acestea când mai adăogăm, că între întrebările la care trebuie răspuns este și aceea de a ști ce crede lumea *despre liberali și despre conservatori*, îndoiala noastră se schimbă în convingere. Anchetele *Revistei Democrației Române* constituie numai mijlocul de a strânge abonamente prin organele administrației. Mijloc ingenios dar puțin onorabil. «Să face și s'a mai făcut»: aceasta este singura scuză.

Semănătouul, 22 Ianuarie. G. M. Murgoci: *Încresul pentru știință în Rusia*. D. Murgoci arată, că deși în condițiuni foarte neprielnice, totuși congresele științifice sunt mai populare în Rusia ca în multe alte țări culte.

«În Rusia nu există o Asociațiune pentru înaintarea și răspândirea științei, ca *British Association* în Anglia, ca *l'Association* din Franța, ca *Association* din Statele Unite, ca Asociația noastră etc., nu există o Asociație și totuși s'a adunat 12 congrese până acum. În Rusia nu numai că o astfel de Asociație nu este sprijinită și incurajată de Stat, dar este împiedicată de a se înjgheba și de a lucra. Congresul la care am luat parte este o manifestare de tradiție și care are loc după circumstanțe și numai din interesul pentru știință, pentru dezvoltarea și înaintarea cunoștințelor în domeniile naturii și ale medicinei științifice. Ce semn frumos de cultură, când în așa condițiuni neprielnice științei, se pot aduna pentru cultivarea ei 4.000 de inși!»

VERAX

BIBLIOGRAFIE

Henrik Ibsen, *Constructorul Solness*. Traducere și studiu critic de I. Giurculescu. Buc. 1910. Prețul 2 lei.

Virgil Alimănișteanu, *Note asupra întrebunțării electricității în agricultură*. Buc. 1909.

Constantin Petresco, *La seconde moisson*, preface d'Amilcare Cipriani. Edition du Courrier de Paris 1910.

Voltaire, *Zadig sau Destinul*, trad. de I. Z. Biblioteca pop. Socec. Prețul 55 bani.

Războiul aerian de Wells 2 vol. Biblioteca nouă. 75 bani volumul.

Artur Starri, *Luminișuri* (poesii) Iași. Edit. Viața Românească 2 lei.

POLITICA

PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT

Astăzi, 31 Ianuarie, are loc în București congresul foștilor membri ai *Uniunii Sindicaliste din România* pentru votarea statutelor de constituire a noului partid *social-democrat*. Proiectul de program al noului partid a fost dat publicității de acum câteva zile și probabil că el va rămâne ca program definitiv.

Nu este momentul de a discuta, cu ocaziunea congresului de constituire, programul pe care și-l va da noul partid. Programul social-democrației române cuprinde în esență toate principiile și toate revendicările cari să găsească în programul partidelor socialiste cari s'au constituit pe baza teoriilor economice ale lui Karl Marx în străinătate. Critica ar depăși dar, în această privință, sfera vieții noastre politice: pentru ce este eronat în teoriile lui Karl Marx nu putem face răspunzători pe organizatorii social-democrației române.

În ce privește complectările pe cari le-au adus social-democrației români la programul socialismului internațional, în scopul de a adapta doctrina marxistă la cerințele vieții noastre naționale, în special, la rezolvirea cestiunii agrare, nici ele nu pot fi discutate acum. Valoarea lor se va vedea atunci când vor fi la ordinea zilei problemele sociale pentru a căror rezolvare complectările au fost formulate. Critica lor nu poate atinge în nici un caz organizarea noului partid. Acest partid va fi chiar în drept să-și formuleze și în alt chip complectările de cari este vorba, fără ca prin aceasta caracterul lui de partid socialist să fie într-o ceva slăbit. Nimeni nu mai ia astăzi programul de partid ca un crez de *dogme*, înaintea căruia trebuie să abdice ori și ce drept de liberă judecată. Doctrina marxistă dă o unitate revendicărilor puse înainte de social-democrația română, și cu aceasta caracterul noului partid este fixat: avem înaintea noastră un partid socialist marxist cu program și tendințe bine lămurite.

Dacă însă cu ocaziunea constituirii partidului social-democrat nu este de nici un folos discuția programului socialist în amănuntele sale, este însă de un mare folos discuția unei alte cestiuni și anume: dacă muncitorimea noastră de la țară și de la orașe este în destul de pregătită sufletește pentru a se organiza în partid pe baza doctrinei marxiste; și în consecință, dacă de aci înainte vom avea la noi în țară un adevărat partid socialist, similar celorlalte partide socialiste din străinătate, sau numai firma unui partid socialist, și în fapt vom avea cu totul altceva.

Această discuție prealabilă am uitat să o facem, noi, Românii, în multe alte împrejurări de aceeași natură; și am făcut foarte rău, fiindcă în urmă a trebuit să stăruim în această discuție un timp mai îndelungat. Astfel, cu introducerea Constituției și formarea partidelor burgheze am uitat să ne întrebăm dacă suntem și pregătiți sufletește pentru Constituția pe care ne-am dat-o, și pentru eticheta partidelor ce ni le-am ales, și de aceea discuția asupra acestor puncte a început în urmă și amenință acum să nu se mai sfârșescă... Tot

așa în multe altele. Propaganda naționalistă pe care o face un Iorga și Cuza, cu tot puhoiul de murdării cu care ea este amestecată astăzi, când cercetăm la începutul începutului, o găsim pornită din sentimente și principii foarte înalte și generoase. Dar ce folos că aceste principii și sentimente au căzut pe un fond de sălbăticie atavică, și că din propaganda naționalistă în loc de a ne îmbogăți cu niște manifestări noi de cultură, ne alegem cu trivialitățile tuturor degenerațiilor?

Ce folos, că avem o nouă etichetă de partid, dacă fondul sufletesc al muncitorului nu este la înălțimea principiilor!

Doctrina marxistă este o doctrină «științifică», și nu un simplu reflex al stomacului. Pentru a fi socialist din convingere, să cere mai întâi să ai gradul necesar de cultură pentru a înțelege valoarea demnității personale și a stăpânirii de sine în cazurile de conflict social. Prin această înțelegere numai, se făurește idealul și disciplina partidului..

Există ea această înțelegere la muncitorii noștri? Vor putea conducătorii lor să-i apere de ademenirile unora, și să-i stăpânească pentru a nu răspunde la provocările altora?

Ademenirile unora știm cum se fac. Există un capitol în bugetul tuturor statelor care se numește «fonduri secrete».

Provocările, când nu există stăpânirea de sine, sunt încă și mai primejdioase, căci ele reușesc să devieze adese ori tendința întregului partid.

Așa bunioară, la noi, înainte de ce partidul social-democrat să fie definitiv constituit, o provocare i s'a și aruncat, și încă provocarea cea mai primejdioasă. Două dintre partidele burgheze, partidul liberal și partidul conservator, au și calificat de pe acum partidul social-democrat ca partid al străinătății. Iar codița acestor două partide, grupul naționalist din jurul d-lui Iorga, să pare că și-a luat chiar sarcina să ducă această provocare până la extrema limită. Vor avea ei oare, membrii noului partid socialist, stăpânirea de sine necesară? Vor răspunde ei la provocările naționalismului sălbatic prin disprețuirea acestuia sau prin fapte dușmănoase naționalității noastre? Bine ar fi ca această îndoială a mea să rămână numai teoretică. Mi-e teamă însă că socialiștii români nu vor avea tăria să reziste provocărilor și că din această cauză internaționalismului socialist, care este în programul lor, ei îi vor substitui în fapt internaționalismul anarhist, care este cu totul altceva. Se știe că în Apus, socialiștii au avut de dus o îndelungată luptă în contra anarhiștilor din școala lui Bakunin, și că doctrina lui Karl Marx față de doctrina lui Bakunin a fost o adevărată cucerire culturală pentru ei. Nu este exclus însă cazul că această cucerire să se și piardă prin lipsă de tărie sufletească. Și acest caz se poate întâmpla la noi. Aci este tot pericolul pentru viața noastră politică.

Cu un partid socialist, similar partidelor socialiste din străinătate, viața noastră politică trebuie să se acomodeze, căci acest partid corespunde la o cerință a culturii moderne; dar cu un partid anarhist, care poartă numai firma de socialist, viața noastră politică nu se poate acomoda fiindcă un asemenea partid înseamnă

nă începutul sfârșitului pentru întregul nostru neam.

Prin urmare, cu ocaziunea congresului de astăzi, nu discutăm programul socialismului internațional, pe care îl cunoaștem de mult, ci discutăm: sunt ei în stare muncitorii noștri să fie adevărați socialiști și nu anarhiști?

Să nu se supere muncitorii că le punem această întrebare. Burghezii n'au știut nici ei să fie liberali când a trebuit, și regretul celor mai culți dintre acei de astăzi este tocmai că ei au falsificat până acum liberalismul.

Să nu ajungă acest regret și pe socialiștii culți de mai târziu.

C. RĂDULESCU-MOTRU.

ȘTIINȚA

VASILE CONTA

În volumul apărut de curând asupra «*Istoriei monismului*» de Dr. Rudolf Eisler [Geschichte des Monismus. Leipzig. Editura Alfred Kröner, 1910] autorul numără printre moniștii materialiști ai secolului al 19-lea și pe V. Conta.

Acest nume mi-a îndreptat gândul cu 33 de ani în urmă, pe când eram încă elev în «Institutul academic»; pe vremea când membrii societății «Junimea» țineau regulat conferinți, în sala mare a Universității, actuala facultate de medicină. Această sală era atunci prea mică pentru doritorii de a se instrui; în câteva minute ea se umplea de tot ce societatea ieșană avea mai ales și mai distins.

Conferențiarilor erau toți unul și unul: Conta, A. Lambrier, G. Panu, C. Dumitrescu-Iași, A. D. Xenopol. Ce timpuri! ce curent sănătos, cât avânt pentru tendințele materialiste, care ațâțau și deșteptau în tineret de atunci iuteresul și dragostea pentru știință.

Conta este singurul român care a conceput un sistem de filosofie monistă. Mare mi-a fost bucuria când pentru întâia oară, în 1886, am auzit în străinătate vorbindu-se de el. Eram în laboratorul institutului de zoologie din Iena, când în una din zile aud pe Haeckel explicând în camera vecină, unui domn străin, avantajele microtomului pentru studiul ființelor viețuitoare și în special pentru sistemul nervos. Pohle famulus devotat al maestrului se apropie de mine și-mi spune: știți cine este dincolo, autorul «*Forței și a materiei*» [Kraft und Stoff] profesorul Büchner. Cu nerăbdare așteptam să intre mai repede în camera în care lucram. După câte-va momente, un bărbat mic de stat, cu o privire profundă, intră în sală însoțit de veneratul nostru maestru; era Büchner. Haeckel mă prezintă spunându-mi că sunt din România. Eram deprins, când mă prezenta unui străin, să fiu întrebat dacă nu sunt din București. Spre marea mea mirare, Büchner mă întreabă dacă nu sunt din Iași. I-am răspuns că da.

«Cunoști de sigur pe profesorul Conta?», am citit «Introducerea lui la metafizică»; deși scurtă, această carte este foarte substanțială. În recenzia care am publicat asupra acestei cărți, i-am adus clogiile cele mai sincere

și cele mai meritate. Admir curajul cu care el, ca profesor în funcțiune a îndrăsnit a da o expresie publică ideilor sale radicale și atât de în contradicție cu tendințele spiritului, încă dominant.»

În această scriere, Conta atacă într'un stil limpede logic și curgător, toate credințele supranaturale: ideea de Dumnezeu, suflet și viața viitoare. După el, *frica de necunoscut* este cauza tuturilor acestor credinți. Tot în această scriere combate opinia unora, că știința și religia sunt două căi deosebite prin cari se poate ajunge la adevăr, arătând că ele nu sunt de cât două faze de dezvoltare a spiritualului omenesc și că faza cea mai superioară care va înlocui religia, este *știința*.

Iată cum a fost apreciată această carte de către Paulhan în Rev. phil. XII: «Cartea D-lui Conta este interesantă, foarte clară în general, adeseori ingenioasă, și uneori profundă.»

O altă lucrare a lui Conta scrisă tot în spiritul monist este: «Teoria fatalismului» despre care Beurrier în darea de seamă din Rev. phil. IV, se exprimă astfel: «Această lucrare se recomandă prin calități de ordine și metodă, care o fac după părerea noastră, să fie cu mult mai superioară operei celebre a lui Büchner, *Forță și materie*, care a avut atâtea edițiuni în Germania și în Franța.»

În fine, o altă lucrare a lui Conta de o reală valoare monistă este «*Teoria undulațiilor universale*», tradusă în limba franceză de abea în 1895 de Rosetti Tescanu, cu o prefață de Büchner.

În această scriere autorul arată că totul este supus unei undulațiuni, adică totul evoluează până atinge un maximum de dezvoltare, de unde apoi decade.

Conta este un apărător fervent al *generațiunii spontanee*, în favoarea căreia aduce următoarea argumentație originală: «Ființele organice inferioare, precum sunt monerele, nu pot să fie scoborătorii unor ființi, cari existau cu milioane de ani în urmă, căci dacă de pe vremile acelea speciile lor s'ar fi aflat totdeauna în acelaș habitat, ele s'ar fi stins de mult; dacă, din contră, ele ar fi schimbat din când în când habitatul, atunci s'ar fi schimbat necontenit în a'te specii din ce în ce mai perfecte, lucru care se întâmplă cu toate ființele ce emigrează. Așa dar monerienii de astăzi nu pot fi de cât productul unei arhigonii mai recente.»

Teoria undulațiunii îmi aduce aminte de următoarea discuție care am auzit-o într'un cupeu de drum de fier de la Zürich spre Lugano. Discuția a avut loc între un student italian, un pictor și un profesor secundar neamț, asupra teoriei descendenței. După ce s'avorbit de Darwin și Haeckel, de conferințele lui Büchner asupra Darwinismului, profesorul care era în curent cu literatura teoriei descendenței, le recomandă să ce-tească lucrările foarte originale și interesante ale lui Conta. Eu, care stăteam la o parte, ațipind de somn deodată m'am înviorat auzind numele de Conta, sorbind în acelaș timp vorbele profesorului, care cu mult foc și convingere expunea în trăsături generale «teoria undulațiunii universale».

Era a doua oară că auzeam în străinătate discutându-se de către străini, lucrările unui filosof român. Mare asemănare—spunea profesorul—în privința clarității și

a modului de expunere între acest *Conta* și *Büchner* al nostru.

* * *

Conta este în adevăr contagios ca Haeckel și Büchner; geniul lui s'ar putea numi într'un cuvânt «propaganda monistă».

El a fost un adevărat naționalist, căci prin scrierile sale a contribuit la deșteptarea poporului român, atrăgând în același timp atențiunea bine-voitoare a lumii culte din occident asupra noastră.

Nu știu cum să recomand mai călduros scrierile acestui monist tineretului nostru universitar, care ar trebui să înțeleagă că: iubirea de patrie nu poate să meargă de cât mână în mână cu cultul științei și al adevărului.

DR. N. LEON
Profesor la Universitatea din Iași.

CESTIUNI SOCIALE

UNIVERSITATEA NOASTRĂ ȘI RELIGIA

Polemica iscată cu prilejul sfințirii apei la universitatea din Iași, scrisoarea pe care d. Paul Bujor, profesor de morfologie la facultatea de științe, a adresat-o mitropolitului Moldovei—scrisoare reprodusă și comentată de ziare, citită de preoți, de învățători, institutori, arhierici și episcopi, adică de către acei ce au condus cererea spirituală a poporului — a contribuit să atragă atențiunea marelui public asupra unei chestiuni, la care el par'că de mult, nu se mai gândea.

În mijlocul pasivității spirituale a celor mai mulți, a tumultului de idei a celor mai puțini, nu e rău să se facă, din când în când, un examen al conștiinței noastre, pentru a descoperi starea adevărată a credințelor în curs.

Noi, în cele mai fundamentale chestiuni, ne mulțumim doară cu un *à peu près*, ca și când ne-ar fi par'că teamă să facem o cercetare mai adâncită. Și nimic totuși nu e mai sănătos, în amețitorul vârtej al vieții, de cât aceea oprire de o clipă în repede fugă a sistemelor, teoriilor, a cărților ce ne trec prin mână, ca să ne reculegem și să aruncăm o privire liniștită, asupra propriilor noastre gândiri.

Cinci profesori universitari, semnează o petiție cerând suprimarea sfeștaniei, care se face de obicei la deschiderea cursurilor. Iată un act care înseamnă ceva mai mult decât un fapt divers.

Ce gândesc învățătorii, ce gândesc preoții, dar ce gândesc mai ales intelectualii? Căci dacă faptul, firește, nu stă în legătură nici cu sporirea lefurilor, nici cu scumpirea sau eftinirea traiului, stă de sigur în legătură cu concepțiunea noastră intimă, și cine alții, mai bine decât intelectualii, ar putea să statornicească, să lămuirească părțile dubioase ale ei?

Sfeștania, zic cei cinci profesori, fiind o credință supranaturală a religiei, desigur că trebuie exclusă din școli și cu atât mai vârtos din universitate. Adevărurile științei au fost pururea combătute de reprezentanții religiei: ordinea creațiunii, configurația pământului, rotunjimea sa, originea vieții, originea speciei, vechi-

mea pământului și a omului, etc. Nu se poate crede în același timp că pământul se învârtește și nu se învârtește. Când marele Laplace, ministru de interne al lui Napoleon I, fu întrebat de acesta: «Unde mai este loc, în sistemul d-tale și pentru D-zeu?» el îi răspunse: «Sire nu am nevoie de această ipoteză pe care nimic nu o justifică».

Datoria omului de știință, scrie d-l profesor dr. N. Leon, în coloanele acestei reviste chiar, este de a nu ascunde adevărul și de a lovi fără cruțare în credințele supranaturale. Ar fi timpul 'ca și oamenii noștri, liberi gânditori, loiali, să se organizeze între ei pentru a duce o luptă sistematică contra credințelor supranaturale ce apasă omenirea de mii de mii de ani, căutând a vulgariza adevărul, binele, frumosul!».

Subscriu și eu la aceste rânduri, cu singura rezervă că, acolo unde știința nu poate măsura și cântări, să nu dea verdicte categorice, și că un fapt istoric, chiar dacă nu intră în vederile tale, tot fapt rămâne, fapt cu urmări reale, văzute, constatate, peste care nu poți luneca repede fără a cădea în erori mai mari decât acelea pe cari tu ai dori să le îndrepti.

Unul din aceste fapte este și religia.

Avut-am vre un moment în istorie fără religie, vre-o epocă fără credință? Dacă asemenea moment a existat odată, nicăeri nu suntem îndreptățiți a-l căuta mai mult decât în marea revoluție franceză, când rațiunea a fost declarată a tot stăpânitoare. Pe când autoritatea religiei și a tradiției slăbește, pentru motive asupra cărora nu ne putem întinde aici, abecă a științei se ridică deodată la primul loc. Prin descoperirile sale grandioase și multiple, ea construiește bucată cu bucată temelia încrederei universale, care, din stare de simplă curiozitate interesantă, o ridică la rang de putere publică. Așa începe autoritatea rațiunii. Odată, cu dânsa vine și spiritul de cercetare care, în loc de a se înclina, verifică, și atunci religia, Statul, legea, obiceiul, cu un cuvânt toate organele vieții morale și practice sunt supuse analizei pentru a fi prefăcute sau înlocuite, după spiritul noii doctrine.

Până la 1789 a fost vârsta copilăriei, de aici încolo începe majoratul, spuneau oamenii de atunci. Pentru prima oară adevărul începe a domni pe pământ. Dreptul său este suprem și trebuie să poruncească tuturor, căci, prin natura sa, el este universal. Prin aceste afirmări, filosofia secolului al XVIII-lea seamănă cu o religie, cu puritanismul secolului al XVII-lea, cu mahometanismul secolului al VII-lea. Acelaș avânt de credință, de speranță și entuziasm, acelaș spirit de propagandă și de dominațiune, aceeași asprime și aceeași intoleranță, aceeași ambiție de a reface omul și toată viața după un tip preconcept. Doctrina nouă va avea prelații săi, dogmele sale, catchismul său popular, fanaticii, inchiștiți și martirii săi. Ea va vorbi tot așa de sus ca și precedentele sale, în stăpână puternică, căreia dictatura îi aparține prin naștere, contra căreia orice revoltă este o crimă sau o nebunie. Ea diferă prin aceea că se impune doar în numele rațiunii, în loc de a se impune, ca cealaltă, în numele lui D-zeu.

Cu alte cuvinte, tot există o religie, chiar în epoca cea mai antireligioasă.

După Taine, această înlocuire a religiei tradiționale, a fost o eroare. Știința, în loc de a vedea în ea «o usurpătoare pe care trebuie s-o expulzeze, mai bine o recunoștea ca o soră mai mare căreia i se cuvine partea sa». Înlocuirea ei pripită a prefăcut oamenii în lupi. Ceea ce noi numim rațiune nu este un dar înăscut, primitiv, durabil, ci o achizițiune tardivă și fragilă. Cele mai elementare noțiuni de fiziologie ne arată că ea este o stare de echilibru nestabil, care atârână de starea tot atât de nestabilă a creierului, nervilor, sângelui și stomacului. «Ia femeii înfometate, scrie Taine, și oameni cari au băut, pune o mie împreună, lasă-i să se încălzescă prin strigăte, prin adăstare, prin contagiune reciprocă a emoțiunii lor crescânde; după câteva ore nu vei mai avea decât o turmă de nebuni furioși».

Religia tradițională are cu totul altă putere. Ea poate să precumpănească egoismul natural, impulsia pasiunii brutale, să îndrepte voința spre abnegație și devotament, să zmulgă pe om din el însuși, ca să-l pună întreg în serviciul adevărului sau în serviciul altuia; ea poate să facă pustnici și martiri, surori de caritate și misionari.

Să o considerăm, nu în general, după o noțiune vagă, dar la naștere, în texte, luând ca pildă una dintre cele ce domnesc azi în lume, creștinismul, brahmanismul, legea lui Mahomet sau Budha. În unele momente critice ale istoriei, oamenii, eșind din viața lor strâmpătă și mecanică, au prins universul într'o privire de ansamblu. În emoțiunea lor sublimă, li s'au părut că zăresc principiul însuși al lucrurilor. «Și au zărit, într'adevăr, cel puțin câteva trăsături. Acele trăsături, erau tocmai acelea pe cari secolul lor, rasa, grupa din rasă, parte din omenire, era în stare să le înțeleagă. Punctul lor de vedere era singurul din care putea să privească și mulțimea ce să găsea dedesupt. Pentru milioanele de oameni, pentru sutele de generațiuni, nu era altă intrare spre căile lucrurilor divine. Ei au rostit cuvântul eroic sau mângâetor, entuziast sau ațipitor, singurul pe care în jurul lor și după ei inima și spiritul au putut să-l înțeleagă, singurul care a fost adoptat trebuințelor adânci; aspirațiunilor acumulate, facultăților ereditare, unei structuri mintale și morale, acolo Indianului sau Mongolului, dincoace Semitului sau Europeanului! 1)».

Religia este deci un fapt omenesc, un act primitiv al rațiunii și inimii, care naște spontan și se organizează spontan, ca societatea, familia, arta, limba. A voi să crezi artificial o religie, este tot atât de imposibil ca a voi să crezi artificial o limbă, o societate, o epopee. Religia, în decursul veacurilor, a prins neconștient câte o fărâamă din realitatea adevărată, fărâamă pe care și-a însușit-o și a impus-o mulțimei. A nu mânca carne de om, a nu omorâ pe bătrâni, a nu vinde sau ucide copiii ce par netrebuincioși, a fi bărbatul unei singure femei, a avea groază de incest și de apucăturile contra naturii, a asculta glasul pudorii, al umanității, al onoarei, al conștiinței, atâtea obiceiuri în sfârșit, necunos-

cute la început, stabilite azi, cari compun substratul unui suflet civilizat, sunt opera neîndoioasă a religiei.

«O dogmă, zice Taine, care azi pare arbitrară, a fost la început o pavază pentru binele public. Și încă continue a fi, cel puțin în liniile ei generale. Se poate spună cu certitudine, că dacă într'o societate ar dispărea dintr'o dată toate prejudecățile, omul, lipsit de moștenirea prețioasă pe care a transmis-o înțelepciunea secolelor, ar cădea subit în sălbătecie și ar redeveni ceea ce a fost el la început, adică un lup neliniștit, flămând și vagabond».

* * *

După mărturisirea unui Taine, care numai printre credincioși nu poate fi numărat, religia răspunde unei nevoi primordiale, de care nu fiecare se poate lipsi fără a-și zdruncina echilibrul sufletesc. Știința, mi s'ar putea răspunde, n'are a se preocupa de urmări, ea caută adevărul și numai adevărul: ori cât de folositoare ar fi o eroare, ea nu trebuie, pentru aceasta, să o decreteze numai decât ca ceva drept și justificat.

Mai întâiu să vedem până la ce punct religia este o eroare și dacă știința ține în de ajuns seamă de toate elementele cari o compun.

A reproduce, pentru lămurirea acestei chestiuni, ceea ce au scris Renan, Max Müller, Spencer, Strauss și alții, ar însemna, dacă nu să încercăm lucrurile, cel puțin să plictisim pe cititori. Pentru cât ne trebuie nouă aci, în discuția de azi, va fi de ajuns, cred, o simplă schiță a formării religiilor, pe care o voi face servindu-mă nu de cărți speciale, ci de *Psihologia Sentimentelor* a lui Ribot.

Orice religie implică în sine o concepție oarecare a lumii, adică o cunoștință, un element intelectual, și o stare afectivă, sentimentul ce însoțește acea cunoștință.

Pentru omul primitiv, totul este însuflețit, plin de capriciuri arbitrare, de dorinți, intențiuni, mistere. Nimic nu e prevăzut. Această concepție a lui, e însoțită de sentimentul fricei, cu diferitele ei grade: dela groaza cea mai adâncă până la neliniștea nedeslușită. Și nici nu se putea altfel, pentru că el, pretutindeni, nu vedea decât puteri necunoscute, misterioase, ascunse, putând mult, și putând face mai ales rău. Instinctul de conservare l-a împins să caute din vreme a îmblânzi acele puteri. De aici ofrandele, sacrificiile și celelalte ceremonii menite să câștige simpatia puterilor rău făcătoare.

Lipsa de mișcare, adică stabilitatea, fixitatea în natură a fost un fel de descoperire tardivă a spiritului primitiv. Spectacolul fixității materiale, pregătește despersonificarea naturii, cu care începe apoi și primele rudimente ale științei. Incetul cu incetul, spiritul de observare și de reflexiune a desprins raporturi constante și a introdus ideia de ordine și regularitate, micșorând domeniul hazardului și al contingenței. Această noțiune de ordin cosmic, a influențat și concepțiunile religioase, guvernarea lumii fizice aparține zeilor, ei sunt cărmuitorii, fiecare având domeniul său propriu unde domnește în stăpân absolut.

Noțiunea de ordin cosmic dă naștere și aceleia de ordin moral. Puterile superioare, zeii, cari au la început numai guvernarea fizică, au mai pe urmă și guver-

1) Taine. Les origines de la France contemporaine.

narea etică a universului, ei sunt concepuți ca puteri superioare, învestite cu atribute morale.

Atributurile zeilor s'au succedat, după cum velem, astfel: forța (puterea de a face rău), inteligența (gubernarea fizică a universului), moralitatea (gubernarea etică a lumii). Ofrandele, adică mijloacele de a îmblânzi și a câștiga simpatia zeilor, au urmat o prefacere paralelă; din barbare cum erau la început, au ajuns la simple practici inofensive, apoi la rugăciuni și în sfârșit la intențiuni. Intențiunea morală, virtutea, este ia urmă cea mai plăcută ofrandă zeilor.

Rasele superioare au mers și mai departe; din atributele tuturor zeilor, prin abstracțiune, au ajuns la concepția unui zeu unic: Dumnezeu. Rasele inferioare, incapabile de abstracțiune, au rămas tot la concepția primitivă a multiplicității zeilor. Chiar azi se găsește popoare cari n'au fost în stare să se ridice nici măcar la noțiunea de rău; ele numesc fiecare apă cu un nume propriu, de exemplu: Oltu, Prutu, Siretu, Dunărea, dar n'au o noțiune generală în care să se cuprindă toate, adică n'au noțiunea de rău.

Vedem dar, după cum am spus mai sus, că orice religie implică în sine o concepție a lumii și un sentiment — starea afectivă care însoțește acea concepție. Astfel fiind lucrurile, putem noi spune că religia va dispărea? Au dispărut oare din om facultățile care l-au ajutat să se ridice până la noțiunea de D-zeu? Și ce este oare monismul lui Haeckel altceva decât o religie, și ce este cartea sa, *Enigmele Universului*, altceva decât o «Scriptură»?

Omul a avut totdeauna nevoie de un punct fix, astăzi mai mult încă decât ori când, fiind-că în juru-i totul pare mobil. Nevoia de a vedea din ce în ce mai clar în gândurile noastre, pasiunea progresului, care ne împinge să revizuiem ce a fost, ca să putem ști ce va fi, ne face să nu mai primim nimic fără rezervă. Multă vreme, punctul fix a fost în infinitul mare, în D-zeu, în urmă, însă, el este pus în infinitul mic, în atom. Acesta este etern, absolut etern. Ființa naște, trăește și moare; astrele se sting; totul are un început și un sfârșit — numai atomul, nu.

El e veșnic același, fie în meteoritul ce străbate universul, fie în șina de sub roata vagonului, fie că zvâcnește în globulele de sânge sub tâmpilele poetului. Forma corpurilor singură e peritoare, atomul nu. «Molecula de bioxid de carbon, spunea Flamarion, ce esc din pieptul apăsător al celui ce-și dă sufletul întins pe patul morții va lua loc mâine în floarea din grădină, în iarba din câmpie ori arborele pădurei». Aceasta era dogma.

Dar iată că dogma se schimbă. Atomul este el însuși un univers în mic, un vârtej de mișcare, un compus de electroni, de pulbere neînchipuit de mică care se împrășteie și se perde în spațiu. Așa dar atomul se stinge, poate să se stingă, să moară, nu mai e etern! Dacă e înțelept să nu primim nimic fără rezervă, e și mai înțelept să nu negăm nimic fără rezervă.

Un sentiment religios va exista cât lumea. Sentimentul, de sigur nu va fi același ca acum 2000 de ani, dar el va exista. Frica primitivului, groaza de întuneric, de tunet și de tot ce trăește în jurul lui, s'a

atenuat în decursul veacurilor până a ajuns a fi ceea ce este astăzi: un sentiment de admirație. Sentimentul naturii, necunoscut celor vechi, e ceva mai mult decât un sentiment estetic, e însuși sentimentul religios în ultimul său stadiu, Emoția unui Hugo sau Michelet pe Alpi, a unui Taine pe Pyrenei, nu diferă prea mult de aceea a marilor inspirați.

În rezumat, religiunile sunt produse schimbătoare ale vieții spirituale și sensibile ale diferitelor popoare, în diverse epoci. A voi să schimbi o religie înainte de vreme, este, dacă nu o imposibilitate, cel puțin un pericol. Fără a intra în dezbaterile amănunțite ale moralei independente, reamintesc că în om există două tendințe opuse: una care tinde să-l înalțe deasupra lui însuși, alta care tinde să-l coboare în jos. Obiectul moralei consistă în a împedica omul să cadă. Tot ceea ce servește a înălța sufletul omului în sus, este un ajutor al moralei: astfel artele, știința, libertatea politică, filosofia, sunt atâtea forțe diferite, cari țin la un nivel mai înalt, întreaga omenire. Religia este neînduios una dintre aceste forțe, și încă una dintre cele mai puternice și mai hotărâtoare.

Ea, prin natura sa, având ceea ce se cheamă simțul transcendentului, al infinitului, dă omului, dacă este sinceră, o zguduire, o pornire admirabilă către acele regiuni. Chiar sub forma sa naivă și populară, ea este singura cale pe unde sufletele primitive, doborâte de necesitățile practice ale zilei, mai pot să se ridice către un ideal. Dacă toate religiunile ar dispărea din lume, s'ar face neapărat un mare gol în sufletul omenesc, căci odată cu dănele s'ar duce și o înspăimântătoare forță vie din ordinul moral; ceea ce s'ar câștiga în cunoștință, n'ar compensa nici pe departe, ceea ce s'ar pierde ca energie, având și vitalitate morală.

O fi monismul mai conform cu știința decât creștinismul; întrebarea e, este el mai conform și cu sufletul mulțimei? Odată cu monismul unui Haeckel, putem noi să dăm mulțimii și sentimentul lui Haeckel, starea de reculegere a învățatului din vârful piramizii unde a ajuns prin acea vastă sinteză care-i aproape o revelațiune? Putem noi să-i dăm măcar acel sentiment adânc de sinceritate, ce dăinuește în conflictul sufleteșc al d-lui Paul Bujor, de pildă, profesorul de morfologie la universitatea din Iași?

«În lumea mare a vieții, scrie dânsul mitropolitului Moldovei, am văzut că, pentru a trăi, trebuie să muncesc, să cercetez și să aflu. Pe cât puterile trupului și ale minții m'au ajutat, am muncit, am cercetat și am aflat că, în viața asta, nu e numai o cale care să ducă pe om la bine, la frumos și la adevăr, cu un cuvânt la fericire.

«Ca orice om care caută să-și dea seamă de rostul lumii acesteia, am avut și eu conflicte sufletești petrecute între lumea veche, care doarme în mine încă din copilărie și între lumea nouă care năvălește din ce în ce mai mult în mintea și sufletul meu cu cât intram în fața maturității.

«Și dacă lumea nouă m'a subjugat complect, mă întreb cine e de vină? Poate zidirea mea, poate cauze întâmplătoare, cari pas cu pas mă împinge acolo unde am ajuns azi. Și aceste conflicte intime sufletești nu

le voi spune nimănui, căci ele trebuie să rămână pentru totdeauna, taina sufletului meu...»

Uite, se poate, ca «zidirea unora», a celor mulți, să nu fie tocmai la fel cu aceea a d-lui Bujor, și prin urmare să nu poată umbla pe calea ce o urmează dânsul pentru a ajunge la «bine, la frumos, și la adevăr, cu un cuvânt la fericire». Și dacă pe calea asta ei încă nu pot să meargă, e un cuvânt să'i abatem de la cealaltă, de la cea veche, de la cea bătătorită de secol?

Iluzia nu dispăre; când una moare, alta îi ia numai de cât locul. Ea se schimbă neconștient cu spiritul, dar nu va fi niciodată aceeași pentru toți: a filosofului ca a unui ignorant, a poetului ca a unui mărginit. Iluzia nu se desprinde de om, ea prețuște cât prețuște omul.

De aceea trebuie să ne gândim mult, de nu cumva, în viață, există și alte drepturi decât acelea ale rațiunii.

Printre izvoarele activităților noastre, cele mai multe și mai puternice sunt de ordin subiectiv; a le atinge pe acestea, înseamnă să atingi activitatea însăși.

Mulți oameni încetând de a visa, încetează chiar de a trăi. În *Rața Sălbatică* de Ibsen, Hamilcar trăește crezând într-o minciună, dar trăește, aspiră, are liniștea și fericirea. Gregorie, logicianul neînduplecat, vede aceeași rătăcire și caută să aducă pe Hamilcar în calea adevărului, a științei, ca să înceapă o existență nouă. Când Gregorie își atinge scopul, observă că el a distrus pe Hamilcar!...

Iluzia zace în prea adâncul vieții, ea se impune universal ca o misterioasă și supremă sfidare, pe care natura o aruncă logicei omenești.

De aceea și atitudinea universității, față de religie, trebuie să fie, cred eu, dintre cele mai îngăduitoare. Cu atât mai mult—după cum foarte bine observă *Convorbiri critice* cu prilejul unei broșuri a d-lui dr. Thiron—că religia nu mai e un obstacol pentru înaintarea științei.»

Iar dacă vreun student «înaintat»—căci sunt foarte mulți studenți «înaintați», în materie de negațiune mai ales—m'ar întrebă: Cum împaci d-ta actualele forme ale religiei cu concepția nouă a lumii?

—Ași răspunde:

—Așa cum conștiința primarilor Londrei se împacă cu hainele lor medievale. Când ei, în zilele de ceremonie, apar în mantie, și pălărie brodată, nu înseamnă că apar și cu sufletul de acum câteva sute de ani; când membrii academiei franceze, în zilele de recepție, încing săbiile cu mânerul sculptat, nu înseamnă că se înarmează în potrivea progresului modern, și unii și alții, sub forma veche, știu să pună gândirea cea mai înaltă, credința și mentalitatea cea mai rafinată.

Și de o mie de ori e mai bine așa, decât sub forme multe, nouă, să pui un spirit adesea prea învechit...

N. EM. TEOHARI.

BIBLIOGRAFIE

Em. Gârleanu *Cea dintâi durere. Nuvele și schițe*. Ediția II Socec. București.

Artur Gorovei *Șezătoarea*, revistă de folklor. Coala I Vol. XI. Folticeni.

FOLKLOR

LĂUTĂRII ȘI POEZIA POPULARĂ

CÂNTECELE BĂTRĂNEȘTI

II

7. În Badiul :

Bădiuleasă, mult frumoasă
Cu port de *cârciumăreasă*
Cu stat de *jupăneasă*,
Cu ochi mari de *puic'aleasă*...
pag. 539.

În Marcul Viteazul :

Livda cu sprânceana trasă
Și cu *chip de puic'aleasă*
Livda mi-e *cârciumăreasă*.
pag. 663

În Voinicul :

Tănără și grasă,
Chip de puic'aleasă,
Chip de jupăneasă.
pag. 686.

8. În Badiul :

Ciașul dacă vedea
Cumpătul că nu-și perdea,
Mâna 'n buzunar băga,
Scul de mălasă scotea,
Vița 'n șase că 'mpletia
Sfoara 'n nouă că 'ndoia
Ca *arcanul* o 'nnoda...
pag. 540.

În Stanislav Viteazul :

Ceașul ce mai făcea?
Mâna 'n buzunar băga,
Scul de mălasă scotea
În patru că-l răsucia,
În șase că-l împletia,
În nouă că-l 'ndoia ..
pag. 567

În Tudorel :

Soacră-sa....
Mâna 'n ladă că băga,
Un scul mare că scotea
Șase vite 'l împletia
Ca *arcanul* că-mi făcea...
pag. 671.

9. În Badiul :

Badiul... zicea :
Băduleasă soața mea...
Ia, intră 'n odaea mea,
Umple cu galbeni *poula*
Tot cu galbeni venetici
De câte-o sută și cinci,
Cu *mahmudèle* turcești,
Cu rubiele arăpești...
pag. 541.

În Stanislav Viteazul :

.. *Ceașul* iar îi da
Tot la galbeni venetici
De câte-o sută și cinci
Tot galbeni și *mahmudèle*
Leosari și cu nisfiele
Câte-o sută cinci-spre-zecă
De-ți face *inima rece*.
pag. 567.

In Kira :

Arapul... zicea :
 Kiră, Kiralină...
 Și eu ți-oiu așterne
 Trei rânduri de perne...
 Coperișul tău
Galbeni venetici
 Care sunt mai mici
 D'o sută și cinci,
 D'o sută cinci-spre-ce
 Stă inima rece!

pag. 644.

10. In Badiul :

Dacă vedeai și vedeai
 Badiul, mare, se opria...

pag. 548.

In Stanislav Viteazul :

Și de vedeai și vedeai
 Pe la ovrei se ducea
 De pa'ose că 'ntreba

pag. 570.

De vedeai și iar vedeai
 Tot pe uliță merg-a.

pag. 571.

11. In Stanislav Viteazul :

Iute-mi vine d'un caic
 Cu postav verde 'nvalit
 Prin năuntru zugrăvit,
 Prin afară șinuit.

pag. 562.

In Ilincuța Sandului :

Tare 'mi vine d'un caic
 Cu postav verde 'nvalit,
 Prin năuntru zugrăvit
 Prin afară șinuit...

pag. 636.

12. In Gheorghelaș :

Fireai jurat Macovei,
 Cîn' te scoase 'n ochii mei?
 Zile scurte d'ale tele
 Ori păcate d'ale mele?

pag. 597.

In Ghiță Catăniță :

Cine, dracu, te-a adus
 Cine 'n calca mea te-a pus?
 Zile scurte d'ale tele
 Ori păcate d'ale mele?

pag. 627.

13. In Oea năsdărană :

Să-mi puc la cap
 Ce mi-a fost mai drag
 Căvălaș de soc
 Mu't zice cu foc ;
 Căvălaș de os
 Mult zice duios :
 Căvălaș cu fire
 Mult zice subfire
 Vânt când o sufla
 Fluier o cânta...

pag. 436.

In Miul Cobiul :

Cântec de voinic
 Din cobuz de soc
 Mult zice cu foc ;
 Din cobuz de os
 Mult zice duios ;
 Din cobuz ca fire
 Mult zice subfire...

pag. 493.

14. In Dobrișan :

O dalbă călugăriță...
 Sor' cu vodă Ștefaniță...
 Sus în seară d'ajungea
 Palma biciu că mi-și făcea
 Frumușel mi-o aducea
 Pe gealat cu ea lovia...

pag. 476.

In Badiul :

Băduleasa...
 Iar la el când ajungea
 Palma biciu că mi-o făcea
 Ca sfărceul mi-o aducea
 Pe Neculeea-l nimeria..

pag. 544.

In Marcul Viteazul :

Sluga 'n casă că intra..
 Palma biciu că mi-și făcea,
 Și cu dreapta aducea...
 O palmă Marcului da.

pag. 666.

In Tudorel :

Soacra..
 Bine vorba nu sfârșia,
 Palma bici că și-o făcea
 Peste ochi când o lovea..

pag. 672.

15. In Dobrișan :

Foicică trei Sulfine,
 Ascultați, boeri, la mine,
 Să vă spui un cântec bine.

pag. 472.

In Corbea :

Foicică mărăcine,
 Ascultați, boeri, la mine,
 Să vă spui pe Corbea bine

pag. 517.

In Badiul :

Frunzuliță mărăcine,
 Mărăcine cu Gheorghine,
 Ascultați boeri la mine,
 Să vă spui pe Badiul bine.

pag. 538.

In Stanislav Viteazul :

Foicică mărăcine,
 Ascultați, boeri, la mine,
 Să vă spui d'un cântec bine.

pag. 561.

In Ghiță Catănuță :

Foaie verde mărăcine,
 Ascultați, boeri, la mine,
 Să vă spui pe Ghiță bine.

pag. 626.

In Nunul Mare :

Foicică mărăcine,
 Ascultați, boeri, la mine,
 Să vă spui un cântec bine.

pag. 653.

In Juganii :

Frunzuliță mărăcine,
 Mărăcine cu Gheorghine,
 Ascultați, boeri, la mine,
 Să vă spui d'un cântec bine.

pag. 688.

16. In Miul Cobiul :

Janoș d'auzea
 Iar se necăj-a
 Și mi-l suduia.

pag. 494.

In Badiul :

Ușa mare deschidea
 În pragul ei se oprea
 Și pe Turci că suduia.

pag. 548.

- In **Stanislav Viteazul** :
Ovreiul dacă vedea,
Ovreiul se necăjea,
Pe Stanislav *Suduia*. pag. 571.
- In **Gheorghelas** :
Și pe dată ce-l vedea,
Numa 'n gând il *suduia* pag. 597.
- In **Ilencuța Sandului** :
... Turcii.
La obraz se 'nveselea
Și din gură *suduia*... pag. 638.
- In **Iencea Săbienea** :
Stanca greu se supără
Și de mumă-l *suduia*... pag. 640.
- In **Juganii** :
Moș Drăgan se supără
Și din gură-l *suduia*... pag. 691.
17. In **Iovan Iorgovan** :
Fecior de mocan,
Mândru căpitan,
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață... pag. 415.
- In **Balaurul** :
Foaie d'aluniță,
Cine se 'ntunică
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață pag. 444.
- In **Brumărelul** :
Foicică *ismă creață*,
Intr'o Joi de dimineață
Tuturor le-i cu dulceață
Numai unul are *greață*
Voinicel balai la față pag. 450.
- In **Meșterul Manole** :
Mândra de Caplea
Ea mi se scula
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață... pag. 464.
- In **Miul Cobiul** :
Foicică creață,
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață... pag. 490.
- In **Fulga** :
Intr'o Joi de dimineață
Mult e *ceață negureață*
Foaie verde ismă creață
Nu mi-e *ceață, negureață*,
Ci mi-e numai d'o *albeață*... pag. 509.
- In **Ilencuța Sandului** :
Foicică ismă creață,
Intr'o Joi de dimineață,
Tuturor le-i cu dulceață,
Dar Ilinchi-i cade greață pag. 636.
- In **Tudorel** :
Foicică izmă creață
Intr'o Joi de dimineață,
Toată lumea-i cu *dulceață*,
Lui Tudorel cade *greață*... pag. 670

că bucățile, cântecce în care se găesc sunt improvizate.

Și dovada aceasta se întărește încă prin următorul fapt :

Am zis că un lăutar nu ne poate spune de două ori *la fel* acelaș cântec, întru cât privește forma, ci astăzi ni-l spune într'un fel, mâine în altfel și așa mai departe. Iar din aceste diferite ediții, cele mai apropiate vor fi mai asemănătoare cu cea de ieri, adică va avea cu dânsa mai multe părți comune decât cu cea de acum o lună sau de acum un an. Aci nu e la mijloc decât o chestie de memorie: mișcările mai nouă se reproduc mai lesne decât cele mai vechi.

Asta face că chiar bucăți diferite, cele care sunt mai apropiate în timp să aibă mai multe părți comune decât cele mai îndepărtate. Și dovada despre aceasta am găsit-o fără să o caut:

În momentul când coordonam versurile stereotipe de mai sus, am băgat de samă că bucățile: *Badiul, Stanislav Viteazul și Ilencuța Sandului* au între ele mai multe versuri comune decât altele. Ca să găesc explicarea lucrului am căutat numai decât data și locul când au fost culese de G. Dem. Teodorescu. Și ce-am găsit? Toate-trele aceste bucăți au fost culese de G. Dem. în București în 1884 în luna lui Mai, cu singura deosebire că *Badiul și Stanislav viteazul* au fost culese la 11 Mai, iar *Ilencuța Sandului* la 7 Mai. Adică am găsit că aceste bucăți aveau cele mai multe părți comune pentru că fuseseră cele mai apropiate în timp, cum am zis mai mult.

Se 'nțelege că părțile comune nu depind numai de timp, ci depind și de fond, de idei, căci altfel apropierea din timp ar trebui să le facă cu totul la fel.

Dovada cealaltă, că lăutarii în graba improvizării fac versuri proaste ca formă și ca fond, e foarte lesne de găsit, căci n'avem decât să citim acele bucăți și vom găsi atâtea versuri proaste. De pildă chiar cele de mai sus dela No. 17 cu *dulceață* și cu *greață*. De ce atâta *greață* în toate părțile? Când ți-e lumca mai dragă numai te pomenești că eroului sau eroinei îi cade *greață!*

Pricina e, nu că eroului îi vine așa, ci lăutarul până să găsească cum s'o ia, cum s'o înceapă, spune și el cum îi vine la gură, bâjbâe. Și bâjbâitura aceasta se vede mai bine chiar și în versurile de mai sus, din *Fulga* pag. 509, care sunt zăpăcite de tot :

Intr'o joi de dimineață
Mult e *ceață negureață*,
Foaie verde izmă creață.
Nu mi-e *ceață negureață*,
Ci mi-e numai d'o *albeață*...

Negureață! Albeață!...

Versurile ca să fie populare—după cum am mai zis—trebuie să fie versuri bune, cu înțeles și cu legătură, ca să se poată ținea minte, și trece dela om la om. Dar cum s'ar putea ținea minte așa fel de versuri încurcate și zăpăcite și fără înțeles ca cele de mai sus?

În sfârșit exemple de versuri bune e mai greu de găsit, în poeziile acestea, dar versuri proaste slavă lui D-zeu; de aceea las și eu să caute cine vrea.

Deci: Lăutarii și acei care ne cântă cântece bătrânești, cântece vechi, lungi, etc., nu știu aceste cântece

pe din afară ci ei *le improvizează după teme cunoscute*. Sau altfel:

În popor *nu circulă forma, nu circulă versurile, ci numai tema, povestea, fabula*.

O zică aceasta numai despre câtecece lungi ca *Badiul, Fulga, Oprișan*, etc. Nu vorbesc de excepții, nici de cântecele propriu zise, cântece scurte care circulă—pe cât pot—cu formă și cu fond deodată.

De aci se vede și care este rolul lăutarilor în transmiterea cântecelor de care am vorbit.

Vom mai da și altă dovadă.

TEODOR D. SPERANȚIA

NUNTA LA ȚARĂ — ZIUA A DOUA

Duminică.—Odaia a mare, dinspre uliță, e plină,—cât ține în lung, sânt așezați, pe două șiruri, de o parte flăcăii, de alta fetele. În mijloc, bradul verde și stufos. De afară, bate în fereastră soarele dulce de toamnă și se joacă pe geamul curat mănuchiuri-mănuchiuri de raze, iar înăuntru se împletesc alte mănuchiuri de busuioc și tufanică. Fac fetele și flăcăii cununi. E toamna lungă și frumoasă,—mireasa cu'noroc—au dat toate florile, a doua oară: crăițe, gălbenele, ochiul boului; lemnul lui Dumnezeu miroase de te slăvește, ca în Florar. Dar micsandrele, dar rozeta!... ce mândrețe e!... Împletesc cu toții la cununi. Când și când intră pe ușă câte o codană întârziată, cu azina în subțioară, înfășurată în maramă subțire, cusută cu mărgelice albastre pe margine. Vin suratela miresei, fiecare, cu două, trei chite de flori și cu turta bradului,—c'asa e obiceiul! Mireasa stă între fete, gătită în alb și peste coadele groase, bălane, se respiră beteala lungă până în călcâie. Cum intră câte o surată se sărută cu ea.

E gătit bradul, și-e mai mare dragul să te uiți la el! Crăcile toate sânt încărcate cu cununi. Colo chite de flori, dincolo mere poleite. Apoi beteala îți ia ochii, cum a țesut-o din frunză în frunză și învârtită în steluțe. Câte o floare nărânzată de mușcată se despică, atunci parcă, pe vârful bradului, printre foile subțiri și ascuțite ca niște ace. Stă bradul înfipt într'o azimă răscoptă în țest și înflorată numai cu creștături în chip de brânișoare împletite trei câte trei.

Cântă lăutarii și fetele tot mai împodobesc bradul. Spun la glume flăcăii iar cobzaru zice din gură că el știe să întoarcă glasul mai bine! Unul din colț, cu mustața mijită, și cu pieptar nou, numai flori, cusute cu lăniță lilichie, aruncă un boboc de crăiță în spre bălăioara din mijloc. Fata ridică ochii de cicoară, iar pe frunte îi tremurără lăcrămioarele albe depe marginea tulpanului, și svârli și ea în flăcău cu mușcata de la ureche. Vecina din stânga—n'avusese noroc în dragoste,—îi dere cu cotul.

— Ce bia, nici aici n'aveți răbdare!...

Flăcăul înfipse floarea la ureche. Unul de alături, rămas de cârd,—cei de seama lui aveau copii mari,—îi văzu pe îndrăgostiți.

— Dacă are cine să te gătească! Mie nu-mi dați fă flori?... Dă-mi tu Dumitro!...

— Codana, ieșită la horă din părăsimi, se roși toată și oțelită, de ce tocmai de ea să se lege.

— Atunci să porți tu flori, când ți-oi da eu!...

Flăcăul cam în glumă,—că toate fugeau de el.

— Dar ce fă eu sunt urât!...

Dumitra și mai înțepată.

— Ba ești frumos!... să nu te visez la noapte.

O vecină de alături, cu iia numai fluturi și cam bună de gură.

— Nu vezi mă Durișcă cum fug fetele de tine! ce-ai ești bătrân!

Fetele râd pe înfundat. Vre-o doi flăcăi, cari mai aveau o lună și îi îmbrăca la roșiori, deteră cu gura.

— Dar cu cine să vorbească fă? cu voi! Copii! nu vedeți că nu v'a căzut cașu de la gură!

Tot aia guraliva.

— Ce-i mai puneți parte acum! Ori unde v'a apucat și pe voi miliția neînsurați? Când oți veni o să fiți moși ca el!... Mă Durișcă, îți fac eu vorba cu Mira Cioachi!...

Fetele isbucniră de răs și mai tare. Flăcăul din capul rândului își dete pe ceafă căciula creată de miel negru.

— Iauzi măi vere, cum râde de tine!... Îți dă pe Mira Cioachi! Păi aia e de o seamă cu băta!...

Durișcă făcându-se că nu-i pare rău.

— Ce să-ți pui mintea cu copiii ăștia mă!...

Au gătit bradul. Lăutarii schimbară cântecul. Fetele se ridicară în sus și se strânseră împrejurul bradului, cuprinzând mireasa la mijloc. Chiuc toate derăsună casa! Plâng fetele pe surata care pleacă dintre ele. Mireasa plânge și ea cu prietenele de cari se desparte pentru totdeauna; plânge vremea de fată care a trecut așa de repede, că par'că nici n'a fetit. Plânge vremea trecută, c'a fost frumoasă și prea scurtă; plânge calea cea nouă, că n'o știe cum o fi. Și curg lacrimi! De acum încolo i se înclide toate drumurile, de acum încolo vin nevoile și necazurile. Trage vioara subțire, iar cobzaru zice din gură:

Taci mireasă nu mai plânge

Că la mă-ta mi te-oi duce,

Când s'o 'ntoarce gărla 'ncoace

Și gărlou pe dincoace;

Când o face p'opu mere

Și răchita micșunele

Când se desprinseseră fetele erau cu ochii roșii! Flăcăii râd și glumesc de oparte.

— Ia uite mă că plânseseră nebătute!...

— Să le fi tras nițel de coade, n'ar fi plâns așa! se repezi Durișcă de dincolo cu gura.

Fratele de mână scoase bradul afară, și porniră la fântână, ținând împreună cu mireasa,—unu de oparte, și altu de alta,—o vadră nouă, costorită. Merg cu toții,—fetele și flăcăii,—iar lăutarii cântă naintea lor. La fântână, fratele de mână scoate apă și umple vadra. Apoi ținându-se cu mireasa de mână, se întoarce cu fața spre soare răsare și după ce își fac cruce, udă pământul de busuioc în vadră și stropesc de trei ori în prejur. Pe fetele și flăcăii cari îi ajung picăturile, se zice că le vin rândul mai curând la măritiș, ori la însurătoare!... Un flăcău împinse pe Durișcă mai aproape de vadră. Dar fata care avea mângâiere la limbă

— Așa!... Du-te mă să te stropescă!... De unde știi

că n'om juca și la nunta ta!... barem la anu pe vremea asta!...

— Așa îi urezi! grăi un alt flăcău. Eu credeam toamna asta, până la sfântu Dumitru!

— De, poate n'o fi gata Mira!

Un amestec de râsete răsună până departe. Fratele de mână și cu Mireasa udară pământul și îl stropiră de sus până jos pe Durișcă. Flăcăul, bombănind, scoate de sub brăul numai bete, batiste cu ciucuri,—altfel era fudul și îmbrăcat bine, dar cam prostănac, îl luau toți peste picior, în armată fusese toba bătăilor! — și se șterge de apă!

— Mi-ați umplut pieptaru nou!...

Iar isbucnesc de răs fetele și flăcăii, apoi prind hora și o învârtesc de trei ori. După aceea mireasa se întoarce cu fața tot spre soare răsare, face iarăși cruce și răstoarnă vadra cu piciorul drepti.—Cum se împărăștie apa, așa să fugă gândurile rele!... Iar umple fratele de mână vadra, iar stropesc cu pământul de trei ori, și învârtesc hora, tot de trei ori, și iarăși varsă apă! Fac așa de două ori, iar a treia oară, pornesc spre casă. Poposesc în cale de trei ori și tot de trei ori, joacă bradul împrejurul vedrei. Cea de pe urmă horă o fac în bătătură, în fața casei. Aci iarăși stropește mireasa peste fete și flăcăi, și aruncă de trei ori și peste coama casei,—să plece răuțășile, de ori fi trimese de gurile vrășmașe.

Au înfipt bradul mândru la strașină; apoi mireasa cu fratele de mână, cu flăcăii și fetele intră în casă, unde îi așteaptă masa gătită. Iese aburul din fiertura de orez, numai cu artane de găscă; mai colo ciauțele pline cu prăștină, d'aia dulceaga și ploscile rase cu vin. Azimele calde și moi, să le îndoi pe mână, nu lipsăște și fie care cu câte un pumn de stafide! S'au așezat cu toții la masă. Fratele de mână rânduște de e tot ce trebuie. Toarnă rachiul, mai dă gură pe la vatră să aducă ce lipsește, iar flăcăii răstorn ceșcile peste cap. Fetele mai închid ochii, mai soarbe așa câte nițel, doar buzele le moaie, și la urmă tot o bea ceașca! Din toate colțurile se aud urări: Să trăiască ginerile și mireasa!... Viață lungă!... Ingăduire!... Rod să le dea Dumnezeu!... Au pornit și ploscile. Se învârtesc mai mult prin partea flăcăilor! Fata cu ochii ca de veveriță și gura nu îi mai tațe ca o meliță, n'o rabdă inima.

— Da ce ploscile alea nu mai vin și încoa?! Ori s'au înțepenit la Durișcă!

Flăcăul luându-și plosca dela gură și făcându-i în necaz.

— Să bem noi fă, că sântem cruce întreaș!... voi mueretu, apă!...

— Așa e, așa e!... deteră flăcăii cu gura.

Durișcă mai prinse inimă.

— Păi nu e cum spui eu mă?!... Muerei apă!...

Dar fata cu mâncărime la limbă

— Muia-ți-s'ar vinele Durișcă!...

Lăutarii cântă mereu. Vioara coboară glasul jos de tot, iar cobza o ține în loc, pe coarda groasă. Apoi numai încep amândoi cu capetele plecate pe umăr, vioristul dând drumul glasului prelung, iar cobzaru doar lungind-o în coadă mai gros.

Verde, verde malostat
Unde îți văd gâtul spălat
Și mărgeanul revărsat
M'aș băga la tine argat;
Dar ce fel d'argat să fiu
Numai 'n brațe să te țiu;
Ziua să-ți fac slugăritu,
Și noaptea să-ți fiu iubit!...

Prin câte cântece n'au dat lăutarii!... Câte n'au început! Nu spună două—trei vorbe din unu și se ridică, alt cineva să cânte pe cutare. Un flăcău cam mărunțel și roșcovan, gătit cum îl prinde pe omul făcut bine—râde el și se înveselește, dar parcă n'ar râde, parcă n'ar bea ca ceilalți!... Numai saltă capul și le zice lăutarilor.

— Mă, ia cântați ceva așa de dragoste... știi când...

Lăutarii îl înțeleseră numai de cât. Cloncănesc de câteva ori meșteșugurile ș'apoi încep.

Firar ceasu alurisit
Când plecai după iubit,
Mai bine să fi murit
Ori calul să fi plesnit...

În colț șuşuesc două fete.

— Știi surată că nu mai vorbește Anghelina cu Miu?! S'au supărat de astă vară dela horă!

— Păi d'aia văd că nu e ea la brad! Dar de ce s'au stricat fă?!... Că știi ce bine se aveau!

— Păi ce-că ar fi văzut-o în ziua de Obrejenie vorbind cu al lui Delejan și auzi că i-ar fi dat și o batistă! De atunci să n'o mai vadă în ochi Miu!

— Proastă și Anghelina!... Ce-a găsit la al lui Delejan, mă mir?!... Mai rar om ca Miu!...

Au zis lăutarii cântecul până la sfârșit și n'a crâcnit nimeneni nimic; toți ascultă și din când în când se uită cu coada ochiului spre Miu...

S'a încins apoi o horă de sare lipitura în sus. Joacă fetele și flăcăii; joacă și chiue, crezi că saltă casa.

* * *

Deabia a cârmît soarele spre nămiezi 'n deseară și curtea e plină de lume. Flăcăi, fete, neveste măritate de câte un an—doi; femei mai trecute cu câte o noră—două alături; iar altele nu-și pierd din ochi codana cu părul galben, ieșită mai de ieri-alaltăeri la horă. Pe tropuzanul prispei, mai colo pe poarta dela grădină, pe cosorobul damului, s'au înșiruit moșnegii,—li se tac mijlocul să tot aștepte în picioare până or veni nuntașii din partea ginerului,—și trag fumuri bătrâni. Fetele dau năvală în spre prispă, unde se încarcă zestreă miresei. Cară suratele în căruță căpătâe învârgate, perine cusute cu fluturi și împletite numai în igliță; ștergare de borangic cu ciucuri; mesele în che-nar cu tulu de o palmă; scoarțe de lână cu tot felul de alesături; cergi mari, deabia duc câte una două fete. Aduc și lada nouă, jugrăvită de jur împrejur cu trandafiri, iar pe capac mere rumene. Au încărcat caru până sus. Printre femei se aude ici—colo câte o șoaptă.

— Ce mândrețe de țoale are! Parcă nu-s lucrute de mână de om! Și văzuși, douăș'prece căpătâe!... și ce

mândrețe de cergi!... Ei, dacă i-a dat Dumnezeu minte și noroc!...

— A avut și de unde să facă fă cuscră!... Ș'apoi a avut și vreme!... N'a fost necăjită ca fi-mea! Când vrea să lege și ea gură la o pânză, ori la o velință, atunci n'avem spată, sau nu se potrivește sulu!...

— Auz că are de dat douăși patru de cămăși, numai de borangic, de sus până jos! Are și rude multe din partea ginelui! Ferice de baba Cristina! Păi zău!... Unde ar fi găsit ea o noră mai bună?!...

— Ce-că i-a dat soro și o pereche de boi, o bi-oliță cu lapte ș'auz că-i mai dă și locul dintre vii!...

Se înghesue femeile tot mai lângă căruță, înălțându-se în vârful picioarelor.

— Uite fă și scurteica de plisă care i-a făcut-o ginerile! Are vulpi până jos!... Ia te uită și cergă de car, bătută numai în călți!...

— Vezi tu fă cuscră că eri avea mireasa altă rochie la beteală și azi la cununie alta?!... Ia uite cămășile de dat!... Ce mândrețe!... Parcă sunt spumă! Și toate cusute!...

Geme curtea de lume! Ulucile sunt încărcate cu copii, ba s'au agățat ele și neveste în toată firea, să vază țoalele miresei. Mai stau și pe uliță, afară, cei cari n'au încăput în curte. A venit lume de peste două sate. Este vacu frumos și socra om cu stare. In susul uliței răsună două pistoale. Fuge vorba din gură în gură.

— Vine dela ginere!

Nu trecu cât te-ai gândi și colăcerii fură în poartă. Se dă lumea la o parte și nuntașii se opresc în fața casei. Sunt șase colăceri și cu ginerile șapte. Toți pe cai negri, țesălați, înșeiați, cu coamele împletite numai în ciucuri, cu coadele înodate; iar flăcăii chipeși toți, cu mintene numai flori, căciulile nalte, pe sprânceană, cismele crețe, înțepenite în scările lucii ale șeilor. Unul dintre colăceri, mai iscusit, iese în față, dă un foc de pistol și începe.

Soacră mare, soacră mare,
Ia ieși până afară!...

Strigă de trei ori așa; apoi începe urarea: că ei sunt de departe, de peste nouă mări și nouă țări!...

Tânărul nostru împărat
De dimineață s'a sculat
Fața albă și-a spălat
Chică neagră a pieptănat,
In strae noi s'a îmbrăcat
Și murgu l-a țesălat,
Cu trâmbița a sunat
Mare oaste a ridicat
Două sute grănicier
O sută feciori boieri;
Și pe la răsărit de soare
Am plecat la vânătoare,
Și-am vânat țara de sus.
Tot de sus, despre apus!.

Și urează înainte flăcăul. Au suit dealuri, au coborât văi, până ce caii au căzut, și potcoavele au pierdut! Au alergat și au vânat: brazii și cu fagii, cerul cu stelele, câmpul cu florile, dealul cu vâlcelele și cu viorelele; iar satele cu fetele! Și când era soarele în deseară deteră de o urmă de fiară! Toți atuncea se mirară! Unii zic că e urmă de zână,—să fie împăratului cunună!...

Și pornirăm noi, șase lipcani
Călări pe șase jugani,
Cu coamele cănite
Cu frânele zugrăvite
Cu unghiile costorite
Cu coadela împletite;
Și pornirăm și venirăm,
Pe fața pământului,
Pe aburii vântului
Bând și chiuind
Și din pistoale trosnind!...

Iar dau cu pistoalele, ciocnesc ploscile și strigă pe socrii.—De nu-i crede pe cuvânt le arată pecetea dela împărăție. Cine știe carte latinească, să fie s'o citească! Și să aducă socrii mari, oameni cărturari. Să trineată vr'un popă cu barba deasă să citească cartea aleasă; să nu fie cu barba cănită, că rămâne cartea necitită; ci unul cu barba ca fusu să dea curând răspunsu! Și ei au venit să ceară floricea din grădină, să le-o dea, s'o ducă la împărat acasă, să rodească și să îmulțască. Și răspunsul lor mai este:

Șase pahar cu vin
Șase marama de in,
De cari se găsește pe aici
Cusute cu flori și arnici,
Fie și cu strămătură
Numai să fie cu voie bună,
Să fie și de mătasă
Numai să fie de aci din casă
Dela cinstita mireasă!...

Ciocnesc iar ploscile. Caii năchiază, bat cu copitele și tot joacă în loc. Colăcerul urează mereu. Din când în când trage câte o înghițitură sdravănă, și dă și tovarășilor.—Spune că ei sânt boeri mari, ghegenerali de lângă mare, unde soarele răsare. Și să le aducă scaune de argint, că nu pot să descalice pe pământ! Iar la cai să aducă fân, ghisdei verde, cosit în noaptea lui Sfântu Gheorghe.

Cu roua neluată
Cu floarea nesculturată,
Strâns în sărbători
De două fete surori!...

Apoi iar strigă colăceru: socrii mari, socrii mari!... ieșiți până afară să vedeți ce oaste vă împresoară!... Ține soacră mare astă ploscă groasă și crăcănată, ia poftim de bea odată! Soacra iese în prag. Flăcăul care urează îi întinde plosca.

— Ține, și sărut-o odată, de două ori, pân s'o face de nouă ori! Dar să n'o săruți cu sete că-ți plesnește iia în spete!...

Soacra îi întâmpina cu: bine ați venit cu Dumnezeu și voie bună în casă plină; și închină plosca. Apoi leagă câte o basma albă la calul fiecărui colăcer și ginerului îi pune după gât cămașa de borangic, cusută cu mătase și pe la piept numai șabace; iar ginerile îi dă soacrei scurteica de tratidan, cu vulpi la piept, ca și a miresei, și cu fața ca foaia nucului când dă în toamnă! Apoi îi mai dă de mână soacra și floricea din grădină, pentru care a bătut nouă mări și nouă țări!

Au venit și nașii, numai în cântecele lăutarilor. Suratele miresei, s'au suit în car și țin țoalele, să nu cumva să cadă vreo velință pe drum. Loitra e încărcată cu fete. Dar câte poștalioane nu sânt rânduite în curte!... toate pline cu fete și flăcăi. Mireasa

s'a suit cu nașii la un loc; tot acolo s'au urcat și lăutarii, în codârlă. Trosnesc pistoalele, răsună chiuiturile în toate părțile, lăutarii cântă și nunta pornește la biserică. Colăcerii plesnesc cu bicele numai ciucuri, caii năchiază și copitele potcovite scapără în urmă. Ginerile ține pe negru tot lângă poștalionul unde e mireasa. Flăcăul care a urat mai zăbovește nițel, trage trei focuri de pistol, unul după altul, închină încă odată oala nouă, dela de soacră, rasă cu «apă de sapă», apoi o trânteste de pământ. — Așa să se spargă în urmă toate răutățile! Colăcerul înfige tocurile cismelor în coastele armăsarului și cât ar fulgera și ajunge nunta!..

* * *

După cununie, mai fiind nițel soare pe cer, apoi a mai plimbat nunta pe ulițe; ba a dat o raită și prin satul vecin. Ies femeile în drum și pun mâna la gură.

— Ce de țoale mânca-te-aș!... trosnește carul!... Și ce mândrețe de nuntă!

Pe unde poposesc întind colăcerii ploscile pline cu vin la toți cari îi întâlnesc. Din toate părțile se aude:

— Trăiască tinerii!... Trăiască socrii mari!... Trăiască nunii!..

— Să dea Dumnezeu!... răspundea altul de dincolo.

Și nuntași pornesc nainte, în chiuitul flăcăilor și cântecele lăutarilor. Colăcerii se iau la întrecere, fug negrii de mănâncă pământ, poștalionele încărcate cu fete îi gonesc din urmă; dar ginerile nu se depărtează de lângă mireasa.

Scăpata soarele când s'a întors nunta. Acum a tras la ginere acasă. Toată lumea dela biserică aștepta aci, să vadă darurile miresei. E plină curtea; și arunci ban nu cade jos!... În prag îi așteaptă pe tineri, două femei, dintre rubedenii, cu două azime mari în mână, cu sare pe ele și cu două plosci pline cu vin! Le întinde ploscile și turtele—asa să le fie toată viața de îndesulată casa! Apoi cu un ștergar nou împresoară gâtul tinerilor. — Cât vor trăi să fie nedeslipiți unul de altul!..

Cântă lăutarii nuneasca. Nașu și nașa ies în bătătură cu finii de mână și prind hora. Vin fetele și flăcăii la joc și cât ai clipi din ochi se lărgește hora de dabia încape în curte. Pe din afară cu hora, merge—tot în pașii jocului—O femeie, cu o azimă în mână și cu un pahar cu vin pe ea! Bătrâna se ține tot în dreptul ginerului și al miresei. — Numai de berechet să dea în drumul lor! Și cât învârtește nuneasca, de trei ori, femeia rupe o sburătură din turtă, aruncă peste umărul tinerilor și varsă și o picătură de vin. — La casa lor ori când să se găsească o îmbucătură și pentru cel flămând și însetat!... Se învârtește hora rar și respectiv, lăutarii ocolesc prin năuntru, tot în dreptul nașilor și al finilor. Câtă câteși patru acum, se îngână viorile și cobzile, apoi numai încep și din gură, toți odată.

Să-ți trăiască nune mare
Că ți-e finii ea o floare,
Amândoi s'au potrivit
Și la ochi și la sprâncene
Ca doi porumbei la pene!..

Trag lăutarii din ce în ce mai subțire, glasul vioarei se îdoaie și se desdoaie; iar jucătorii țin nuneasca la pas. Ce mândri joacă nunii, cu capul în sus; iar din când în când își aruncă coada ochiului zâmbind spre fini. Ce bine le stă la toți!... Mireasa gătită toată în alb. Parcă e o lămâiță îmbobocită! Ginerile voinic și rumen la obraz. Când bate cismele, numai crețuri, în loc, i se dârdăie tot trupul; îi joacă la căciulă și icusarii cusuți de mireasă numai în betcală, — când i-a pus el la gât salba de galbeni, cu trei mahmud-le din cele mari, iar ea a scos din ureche părăluțele dela botez și i le-a prins la căciulă, să le poarte cât ține nunta,—că așa e bine și

asa a pomenit!... Lăutaru vede că e semne să-i vâre și lui pe crăpătura cobzei un zînțuit și iar zice din gură.

Să trăiască nunișoru
C'o să ne dea polișoru,
Trăiască și nunișoara
C'o să ne dea rublișoara...

Și trăiască și finii
C'o să ne dea galbenii!

Au învârtit nuneasca de trei ori. Ginerile și mireasa se desprind. Hora tot joacă înainte. Acum s'au prins toate rubedeniile din partea ginerului. Nu trec câteva clipe și vine mireasa în mijlocul horei cu darurile. Acum să vezi înghesuială pe lume! Care se sue pe uluci, care se vâra și se înalță în vârful degetelor, să vadă ce dă eutăruia, cum e ștergaru ăluia, îi dă și cutăruia!... Se întrec viorele și cobzele, nașu bate picioru la pământ că i-a pus fina de gât cămașa în chenar și pe la umăr numai trandafiri despicăți. Nașa așșidera, își frânge mijlocul, tot cu cămașa de gât, până în brâu de borangic și bătută pe la piept numai cu ibrișim! Cuscru chiuite dincolo și ștergaru îi bate genuchile! Colo cumătra, cu mâinile ridicate în sus îi falfăie la gât dermeaua subțire și cu fața ca vișina putredă! Femeile pun mâna la gură și clatină încet din cap.

— Ce de daruri măiculită!... La toate neamurile le-a dat!... Și ce mai lucruri!... Ce mândrețe de cămăși!... și tot una și una!... Ia uite ce ștergare late, năvădite în spată de șais'pre'ce!... și în ochiuri!..

— Vezi tu fă că Mielăchioaiei i-a dat bariș!... Și de ea e mai de aproape!..

— A lui Buzilă cu cămașa de gât soro!... Ia te uită că i-a dat și ăluia!... S'a desprins Mielăchioaia fă Stanco!

— Păi nu-ți spusei eu!... Aia s'a făcut foc!... Ea de, trăgea nădejdie de cămașă, nu de bariș!..

Lăutarii cântă mereu. De prin toate părțile se aude: «să-ți trăiască socru mare!» când îi pune nora cămașa de gât. Socru se lasă și mai mult pe vine, chiue și bate cu piciorul în loc, rar și apăsător. Unul bun de glume îi atârână pe la spate un coș cu pac! Dar lăutaru cum nu-i vine să tacă, numai începe iar.

Țin-te bine socru mare
Că ești cu coșu 'n spinare!

Și trăiască cămașa,
Să trăiești și dumneata
C'o să ne mai dai ceva!..

... A dat mireasa apoi soacrei cămașa în chenar și ștergar lung până în pământ, cu alesături în ochiuri. A dat la toți, nici o rubedenie n'a rămas fără dar!..

S'a murgit bine. Hora s'a stricat și lumea se împărtășie cărduri, cărduri pe uliți. Nunii intră cu finii de mână în casă, unde îi așteaptă masa întinsă. Se așează apoi iar pe mâncare, pe băutură și pe cântece. Ține masa până dinspre ziuă, în revărsatul zorilor, când trimet vestea la ceilalți socrii, părinții miresei,—că ei nu mai e bine să dea ochi cu fata până la săptămână, când se duc tinerii la iertăciune,—și duce vestea frațele de mână din partea ginerului, cu lăutarii: rachiu nărânzat, ca floarea macului, o găină vie, o ploscă cu vin și o azimă!..

Cât stau mesenii, toată noaptea, lumânările dela cununii ard una lângă alta, în capul mesei, înfipte într'o pită mare și rumenită în țest. Ard făcliele îndelete. — Așa să treacă viața tinerilor, liniștită. În calea lor să fie numai lumină, și să nu se deslipească unul de altul câte zile or avea!..

(În numărul viitor urmează ziua de Luni a nunței.)

ION CHIRU-NANOV

G. S. BECHEANU & I. ILIESCU

STRADA LIPSCANI, 26 — BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 26

MAGAZIN de NOUTAȚI și MANUFACTURA

Lânuri pentru rochii: Hommesponvon, cheviotte gros-côte etc., și
Postavuri în toate genurile.

MATASARIE

Cachemir soie, charmense, crepe de chine etc.
Tuffetas din fabrica *Bonnet* culori și negre
Atelier special pentru rochi și confecțiuni

PÂNZĂRIE

Jerseuri, Flanele, Cache Corsets tricotate, Ciorapi și Batiste.

CORSETE

Dantele torchon și broderii veritabile

Rayon special pentru Lingerie și Trousouri
gata și după comandă

PREȚURI FIXE ȘI MODERATE

SANATORIUL

Dr. GEROTA

CONSTRUIT ȘI MONTAT

Special pentru tratamentul bolilor chirurgicale

Operațiuni și faceri

Bulevardul Ferdinand 48, București

TELEFON 1/44

Analizează complet urină

sânge, lapte, spute, secrețiuni, suc gastric, fecale, para-
ziți, tumori, apă, vin, ceară, miere, stufe, etc.

Laboratorul D-rului G. ROBIN

singurul Dr. în medicină specialist cu o prac-
tică de Laborator de 15 ani.

De 11 ani Șef de Laborator al Spitalelor Civile

Str. I. C. Brătianu (Telefon 13/69)

— Cel mai mare laborator particular de —
Bacteriologie, Microscopie și Chimie

Vase pentru strins urină, etc. și instrucțiuni se tri-
mit la cerere.

Cea mai ingenioasă mașină de scris este

YOST

Singura care scrie fără panglici

MODEL 10: cu claviatura dublă.

MODEL 15: cu scrisul vizibil și clavi-
atura simplificată.

Cu tabulator pentru tablouri, devize,
etc. Cu adaptator pentru scrisul în mai
multe culori.

© BUCUREȘTI

Calea Victoriei No. 54

TELEFON

VILE

DUILIU ZAMFIRESCU

2, STRADA ZORILOR, 2

Palatul Muntelui de Pietate

TELEFON No. 25/97

Vinuri de cea mai superioară calitate

LOCAL DE CONSUMATIE

Serviciu la domiciliu

Angroșiștilor li se acordă rabat

Ciocolata și Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători